

Koncsol László

Sárospataki történetek, 1947-1950

1947. augusztus 29-én Édesapám átszökött velem Sátoraljaújhelybe az országhatáron. 1942-től magyar, az államfordulat után két évig, miután a szlovákiai magyar iskolákat bezárták, pedagógusainkat szélnek eresztették, szlovák iskolába jártam. Az oktatás nyelvét nem tudtam, ezért iskolalátogatásom fabatkát sem ért. Részben emiatt, részben mert rákerültünk a Magyarországra telepítendőek névjegyzékére, a csonka családi tanács úgy döntött, s ebben magam is benne voltam, hogy Patakra megyek. Nővérem a nyíregyházi református tanítónőképzőben tanult, akkor kezdte utolsó tanévét, elhelyezkedni pedig az ismert okokból csak Magyarországon tudhatott.

Átszöktünk, megszálltunk a Kúkoly családnál, másnap pedig átvonatoztunk Sárospatakra. Palumbo Gyula tanár úr (történelem-latin!), a Humán Internátus igazgatója kijelölte ágyamat, s egy rövid ismerkedés után az Iskolakert sétányain, a szobrok kettős sorfala közt a Főiskola felé indultunk. Édesapám tizenkét évig tanult a hatalmas épülettömb reformkori, vaskos falai közt, vizsgáira az Iskolakertben készült, s mindent meg akart nekem mutatni. A levegőváltozástól s az izgalmaktól, 11 évesen sűrű csalánkiütést kaptam, vakaróznom kellett, s ilyen állapotomban mutatott be a Főiskola udvarán felfele lépdelő Novák Sándor tanár úrnak, frontharcos bajtársának az I. világháborúból. A szép arcú, hófehér hajú, egy légnyomástól reszkető fejű öregúr, Sándor bácsi, a híres *Nagymajtényi síkon* kezdetű dal szerzője és Édesapám egymás nyakába borult, és (1947 nyara!) rázta őket a férfizokogás. Fölmentünk az igazgatói szobába, elintéztük a formáságokat, majd a Nagykönyvtárba, ahol Gulyás József főigazgató úr mindent megmutatott és elmagyarázott. (Egy évig ő volt a magyartanárunk, s az osztályt még az ősszel fölvitte könyvbirodalmába. „Na, kis Koncsol”, fordult hozzám a díszteremben, „mondd meg az osztálytársaidnak, hány könyvet őriz a gyűjteményünk!” Elfelejtettem, s ő rám pirított – de a számokkal, sajnos, még ezen a szinten is hadilábon állok.) Bejártuk a kétemeletes épületet, az Iskolakertet, fölmentünk a Várba, amely akkor még tárva-nyitva állt, le a Bodroghoz. Lakatoséknál, akiről az alábbiakban bőven lesz szó, megebédeltünk, meg is vacsoráztunk. Édesapámat kikísértem az állomásra, s feltört lelkemből a spontán, férfias fogadalom, mert Patak és a bátor, természetes, nem félve-suttogva mondott magyar beszéd teljesen lenyűgözött: „Édesapám, ígérem, hogy nem fogok sírni!” Mosolygott, megsimogatott, megcsókolt, s a vonat elvitte őt Újhely, a Sátor- és a Koporsóhegy felé, én pedig visszamentem a Humánba. Csupa viszketés voltam, egyedül laktam az épületet, a négyágyas szobát, fájt a fejem, lefeküdtem, a falnak fordultam – és kirobbant belőlem életem második legkeservesebb jajongása. Másfél éve halt szörnyet Édesanyám Budapesten, s én hozzá kiáltoztam, Őt szólongattam fuldokolva: „Édesanyám, maradj velem, ne hagyj el, gyere ide, segíts, vigyázz rám!” Álomba sirtam magam. Másnap szállingózni kezdtek a fiúk, megjött majdani szobafőnököm, az ötödikes Bartha Béla, aztán osztály- és három évig szobatársam, a matolcsi Kisgyörgy Karcsi, és sorra mind a többiek. Elsős gimnazista lettem volna a negyedik és ötödik szlovák osztály után anélkül, hogy számottevően megtanultam volna szlovákul, de az első gimnáziumból ötödik általános lett, így hát kétszer jártam ötödikbe. Fölvehettem volna mindjárt a hatodikot, de a két éves kiesés után Édesapám és az igazgatóság jobbnak látta, ha egy tanévre visszahátrálok. Igazuk lett, az ötödiket minden különösebb megerőltetés nélkül kítűnő eredménnyel zártam

le. Így kezdődött nyolcévesnek indult, de a történelem és az Úr akaratából háromra sikeredett sárospataki deákpályám.

Mind Novák Sándor, mind Gulyás József tanította osztályomat egy-egy évig. Kedveltem őket nagyon, Sándor bácsit pedig talán – valószínűleg – azért a zokogó összeborulásukért meg azért is, amit Édesapám mondott róla, apámként szerettem. Később, ha láttam az utcán, kezében tejeskannájával, mindig hozzászegődtem, s házáig kísértem, amelyre aztán emléktábla került. Gulyás József festett portréja a Nagykönyvtár egyik kutatószobájának faláról tekint rám. Mondták, amikor Horthy Patakra látogatott, az Iskolakert főkapujában ő köszöntötte a kormányzót. Kezet fogtak, és Gulyás tanár úr, akit a Debreceni Református Főiskola nevelt Pataknak, Horthy tenyerének érintését megőrzendő napokig nem mosott kezét. Kiváló kutató volt, írásait, tanulmányait, forrásközléseit pozsonyi egyetemi hallgatóként irodalomtörténeti szaklapokban olvastam.

A felvidéki magyar diákok százainak magyarországi tanulmányairól a kommunista „szellemi szesztilalom” (Weöres) éveiben kevés memoár született. Sárospatakon félszáznál több szlovákiai kis és nagy magyar kamasz tanult, aki hazai magyar iskolák híján is anyanyelvén akarta elsajátítani a szükséges ismereteket, s minden kockázatot vállalt érte. Útlevelet nem kaphattunk, csak később enyhítettek a szigoron, hát bujdosnunk kellett. Nekivágtunk a zöld határnak, átszöktünk, s ezt kevés kivétellel minden sátoros ünnep, tanítási és szénzünet előtt-után meg kellett tennünk, ha látni akartuk szeretteinket. A nagyobb diákok, Dobos, Mács, Tolvaj, Jakab és mások már 1945-től, a kisebbek később kezdték el peregrinációjukat. Pataki és átkelési emlényeimből szeretnék átnyújtani a kedves mai és majdani Olvasónak néhány olyat, amely jól jellemzi a korszakot s benne akkori helyzetünket.

A felvidéki magyarság azt köszönheti az akkori magyarországi iskoláknak, hogy amikor ismét lélegzethez juttatták, jórészt az odaát tanult pályakezdők vették át a közművelődés, valamint a közoktatás irányító szerepeit. Az anyaországi iskolák segítségével aligha tartana ott a felvidéki magyar kultúra, ahol tart. Köszönet érte!

Három évig Palumby Gyula keze alatt, a Humánban laktam. Igazgatónk a lépcsők alá egy nagy, fekete táblát csavaroztatott a falra, a táblába kampós szögecskéket veretett, minden szög alatt az internátus egy-egy lakójának neve állt, s aki a délutáni pihenő során elhagyta az épületet, úticélját fölírta egy cédulára, és neve fölé szúrta. Hogy ne kelljen mindig új cetlit írnom, kettőt készítettem, s hol az egyiket, hol a másikat akasztottam ki. Az egyik Bodroghalászt, ott élő nővéremet, a másik a várost jelölte meg tartózkodási helyemül. – Egy délután a sátoraljaujhelyi Várhegy tövébe kellett kivonatoznom, mert tartoztam az internátusnak cukorral, tojással, liszttel, sóval, zsírral, burgonyával és némi pénzzel, s költségeimet családi cserebere útján a felvidéki (zempléni) falumból, Deregyőről áttelepített, majd Patakról a Várhegy alá költözött Lakatos Feri bácsi állta. Úgy ültem a kivonatba, hogy a szögön bodroghalászi cédulám fityegett. Palumbyék ellenőrző körutat szerveztek, s nem voltam a nővéremnél, pedig ez csak egészen ritka kivételképp fordult elő. A Palumby család is velünk étkezett, s aznap vacsora után, az ebédlőben igazgatónk fölállt, és következett a számonkérés. „Kis Koncsol, merre jártál délután?” Mondtam, hogy a hátralék dolgát intéztem Lakatoséknál. „Miért nem azt írtad a táblára?” Lusta voltam, rebegtem elszorult torokkal, égő füllel. „Alamuszi macska nagyot ugrik”, dörögte Palumby tanár úr, s nyakamba szózott egy egyhetes internátusi fogságot. Erről a nagyot ugró alamuszi macskáról tőle hallottam először, és soha el nem felejtem. Így bővül az ember anyanyelvtudása.

Palumby tanár úrral kapcsolatos az az emlékem is, hogy Patakra látogatott a MÁV Szimfonikus Zenekar. Igazgatónk pár nappal korábban bejelentette a készülő nagy eseményt, s hogy

egész internátusi diákseregletünk részt vesz a konviktusi koncerten. Egy nagyobb társunk, aki magát botfűlűnek állította, tiltakozott a testületi kivonulás ellen, s azt találta mondani vacsora után az ebédlőben, az ilyen kérdésekre fenntartott időben, hogy igazgató urunk nem tehet egy hangversenyt kötelezővé. Palumby így zárta le a heves vitát: „Én egy szóval sem mondtam, hogy kötelező, én azt mondtam, hogy a hangversenyre mindenkinek el *kell* mennie. Te is eljössz, fiam, mert ilyet, amióta kétágú vagy, még nem láttál. Dixi. Punctum.” Elmentünk, s ez volt életem első szimfonikus hangversenye. Nem felejttem: egy zongoraművész, utána kellene nézmem, ki volt az, Liszt *Haláltáncát* adta elő. A gregorián *Dies irae*-dallamot, amely XC. zsoltárunk melódiájába is átszőődött, akkor hallottam először. Ha azóta Berlioz, Rachmanyinov, Verdi adaptációjában hallom, ez a pataki hangverseny jut eszembe.

Ugyancsak Palumby mondta egy vacsorai eligazításon egy lakótársunknak, aki elpanaszolta neki, hogy szobájukban kiégett egy villanykörte: „Én körte, te körte, ökör te, miért nekem mondd ezt? János bácsinak mondd, a karbantartás az ő felségterülete.”

1950. május 28-29. éjjelén tavaszi orkán dülta meg Patakot. Reggelre az ítélet elvonult, fölragyogott a nap, és zengett az Iskolakert a madarak koloratúráitól. Eljött a reggeli félórája, s igazgatónk kivételesen egyedül vonult le az alagsori ebédlőbe. A tanári asztalnál megállt, s halkán ezt mondta: „Ha egy-egy nagy pataki tanár az Úrhoz költözik, vihar kél, s az Iskolakert fái közül mindig kicsavar egyet. Az éjjel vihar sujtot le ránk, kicsavart egy tölgyfát, az Úr pedig magához vette Mátyás Ernő professzor úr lelkét. Temetésére kivonulunk, imáinkban pedig megemlékezünk róla.” Az elhalálozott teológiai professzor, akit Erdély adott Pataknak, Böhm Károly és Ravasz László tanítványa, Áprily Lajos barátja volt, s az Újszövetség professzoraként vált híressé. Igazgatónk, Palumby tanár úr Mátyás professzor leányát, Juditot vette feleségül.

Nevelőink teljes felelősséget vállaltak értünk, s ebbe az is beletartozott, hogy minden hétvégén levelet kellett írunk szüleinknek. Szombati szilenciumunk óráiban ragadtunk tollat, róttuk papírra megszabott négyoldalas beszámolóinkat, amit a megcímezett és főbélyegzett borítékba csúsztattunk, s átadtunk felügyelő tanárunknak. A borítékot a terjedelem ellenőrzése után ők zárták le, s vitték a városka neoreneszánsz postájára. Micsoda veszteség, hogy az a rengeteg hétvégi beszámoló mind egy szálíg füstté vált! Édesapám mindig a házkutatásoktól félt, s nem akarta, hogy magánleveleink a csehszlovák államrendőrség irattárába kerüljenek; a postai cenzúra egyébként is átfésülte már őket, ezt szem előtt tartva fogalmaztam, de mégis félt, és leveleim elolvasása után minden küldeményem a konyha tűzére vettetett. Három pataki évem részletes története segített megfőzni enyéim ebédeit Deregnyn.

A 450 éves pataki nagytalálkozón Újszász Kálmán professzor urat kerestem hivatali szobájában, de a nyitott ajtónál, balra csak egy nagyon testes, nagyon piros arcú idős urat találtam, papi feketében; állva lapozott valami könyvet vagy folyóiratot. Köszöntem, szemem körbesiklott a helyiségen, s a sötét ruhás öregúron állapotodott meg. Mondtam, kivel szeretnék szót váltani, mire a lelkész formájú úr rám nézett, mondván: „Ejnye, kis Koncsol, hát meg sem ismeresz? Én vagyok Gyulumby Pala, a te volt igazgatód.” A diákság titkon ezzel az anagrammal becézgette, s kedves volt tőle, hogy így mutatkozott be – engem viszont az hökkentett meg, hogy kisdíákként, 11-14 éves koromban tartoztam a keze alá, s bár aztán a Felvidéken ragadtam, és 1950 nyaratól harmincegy évig nem láttuk egymást, ő mégis rögtön megismert. S hogy ő ismert rám, nem pedig én őrá.

Ha már a patakiak erős emlékezeténél tartunk, Édesapámmal, aki – mint említettem – tizenkét évig koptatta a Főiskola lépcsőit és padjait, s papi vizsgáját 1920-ban, négyéves frontszolgálat után tette le, 1962-ben Patakra látogattunk. Ekkor, leszerelésem után már én is kaphattam egyszeri átkelésre jogosító csehszlovák útlevelet a „barátivá lett” (spriatelené) Magyarországra. Édesapám nyiratkozni-borotválkozni kívánt, s betértünk a Lorántffy utca borbélyműhelyébe,

ahova ő diákként 1914 előtt, én 1947-50-ben, mindketten eljárom. Még dolgozott az öreg mester, akire 12 év múltán nem volt nehéz ráismernem, alakja ma is előttem áll, az igazi meglepetést mégis ő okozta, amikor Édesapámra ismert. „Őn az a felvidéki lelkész, hogy is hívják csak, tudom már” – s mondta a nevét – „akit a főiskola nevelt. Rég járt minálunk. Hogy élnek odaát, tiszteletes úr?” Ez bizony nem tizenkét, hanem negyvenkét esztendő befogó emlékezet volt.

Újabb ilyen élményem Szathmáry István tanár úrhoz kapcsolódik. A háború után ő volt a református egyház kántora, s nekem, aki akkor zenei pályára készültem, zongorát tanultam Tóth Karolynál, és nemcsak otthon, hanem az Imaterem orgonáján is szolgáltam, magas, erős természetével is imponált a nagy, templomi hangszer játékasztalánál. Egyszer aztán hatalmas örömmre ő vette át osztályunkban a magyar órákat, s vitte őket halkán, kedvesen, ránk sugárzó gyöngéd, becézgető szeretetével tavaszig. Akkor aztán bejött, s tudunkra adta, hogy mivel az egyház szolgálatát nem adja föl, meg kell válnia az iskolától. Egész osztályunk a padokra borulva zokogott, úgy búcsúzott el tőle. Több mint húsz évig nem láttam, mondták, hogy már nem is él, aztán úgy hallottam, hogy megvan, de szinte teljesen megvakult. Az MTA Irodalomtudományi Intézete 1974-ben Szenczi Molnár Albert életműve köré vándorulást szervezett Patakra, s ezen Pozsonyból hárman is részt vettünk. Kolléganőmnek meg akartam mutatni a városkát, s a Kossuth Lajos utcán ballagtunk a Hustác felé, amikor jelenést láttam: Szathmáry tanár úr jött szembe, majd tért át vagy húsz méternyire tőlünk a református templom alatti járdára. Földbe gyökereztem: „Tanár úr!” Nem hallotta, tovább lépdelt. „Szathmáry tanár úr!” – szóltam harsányabban, s már indultam is feléje. Megállt, odaértem. „Tanár úr, persze, nem ismer meg. Egy gyöngé évig a tanítványa voltam.” Nézett, nézett, s mielőtt bemutatkozhattam volna, már mondta is: „Koncsol Laci vagy, jól emlékszem rád. Isten hozott Patakon.” Elgyöngültem, úgy megrendített találkozásunk. „Hogy lehet az, hogy tanár úr annyi év után is emlékszik a nevemre?” Moosolyogva válaszolt: „Mi pedagógusok már csak ilyenek vagyunk.” S midőn ezt az emlékezőt írom, megjött Szathmáry tanár úr gyászjelentése. Legyen áldott az emlékezte! Nem voltam rajz- és festőtehetség, s nem tartoztam Nagy Dezső céhbéli kedveltjei közé, mint például egyik igen kedves pajtásom, Rónai Tamás, de őt magát, a középtermetű, sűrű fekete hajú, sűrű szemöldökű rajztanárt nagyon szerettem. Emlékeiben összekevert valakivel; később nemcsak nővéremnek, de nekem is azt emlegette, s ebből nem sikerült kitértenem, hogy egyszer egy óráján rajtakapott, amint egy nagy fej nyers vöröshagymát hersegtettem nagy harapásokkal. Az igazság az, hogy a hagymát és a fokhagymát úgy ötvenéves koromig ki sem állhattam, s fogalmam sincs, melyik osztálytársam lehetett az a rusztikus izlésű és vasgyomrú fiúcska, aki a hagyma csábításának a rajzteremben sem bírta ellenállni. – Mondom, szerettem Nagy Dezsőt, derűs, jó humorú tanár volt, azokra sem haragudott, akik, mint én, a ceruzát és az ecsetet érzéketlenül kezelték. Így esett, hogy 1970 nyarán Prágában, amikor egy cseh mondagyűjtemény fordítására készülve egy francia nyelvű prágai útkalauzzal feleségem és kislányom társaságában két hétig helyszíneltem a templomokat, házakat, szobrokat és kapualjakat, az Aranycsinálók utcájában a nyári turistakavalkádból Nagy Dezső kedves figurája vált ki. Turistabakancsban, rövid nadrágban, egy tömött hátizsák alatt görnyedezve jött egy fiatalember kíséretében, aki a fia volt. Tomboló örömmel üdvözöltem, ő rögtön előadta a hagymahistóriát, aztán söröztünk, hazamenet pedig megálltak nálunk Pozsonyban. Szállást is adtunk nekik, Patakon pedig a következő év nyarán fölkerestem. Boroztunk, emlékeztünk, ismét előkerült a hagyma dolga, de akkor már ráhagytam, néztem szép festményeit, és akkor már testvéremként szerettem. Közben eltemette hitvesét, s egy nyáron, amikor ismét Patakon jártunk, az utcán botlottunk egymásba. Beültünk hármasban a Rákóczi utcai cukrászdába, kávéit ittunk, s elpanaszolta magányát. Alig jut jó falatokhoz, úgy megenne egy jó sűrű, csül-

kös bablevest, mondta. Mindjárt meg is hívtuk Pozsonyba, hogy majd Katica jól tartja csülkös bablevessel, de nem jött, s 1988-ban hitvесе mellé költözött a pataki temetőbe.

Ő vitt el bennünket a pataki képkiallításokra. A Várban a háború után művésztelep létesült, festők és muzsikusok cserélődtek benne, a várkastély – a Windischgratz-hercegi székhely – folyosóin tematikus tárlatok képei vártak ránk. Tanárunk minden alkalommal végigvezetett bennünket a képek előtt; a magyar impresszionisták dolgaira különösen élénken emlékszem, Szinyei Merse, Rippl-Rónai festményei nyilván tanárunk magyarázatai és elemzéseei folytán is emlékezetesek maradtak. (Ott láttam először Rippl-Rónai Piacsek bácsiról festett képeit.) Rónai Tomival, aki festőművész tehetség volt, többször is visszatértünk a Várba, hogy a képeket végignézzük, s megbeszéljük őket.

Másik érdekes, de immár hús-vér festőélményem Győri Elekhez kapcsolódik. Őt földije, természetrajz- és énektanárunk, internátusi felügyelőnk, Sipos József tiszteletes úr hozta Patakra. Győri szegény kétkézi falusi ember, kovácsinas volt, őstehetség, naív festő, a két háború közötti népi mozgalom fedezett föl, és emelt ki környezetéből. Sipos tanár úr közénk telepítette, Újszászy professzorral fölkarolták, kosztot, lakást, műtermet biztosítottak neki, meghívták az internátusokba, hogy beszéljen magáról, tiszaháti (ladányi) falujáról és művészetéről. Üdülni jártunk műtermébe, úgy emlékszem, az iskolakórház alagsorába. Akkor is festett, ha fölkerestük, s ami a vászonra került, azt közben ugyanolyan színesen el is mesélte. Tiszaladányt festette, a szántást, a vetést, az aratást, a tengeritörést-morzsolást, az esküvőket, a lakodalmakat, a temetést, az istentiszteletet, a cigányélet jeleneteit, az árvizeket – elmondta, hogy egy nagy alakú árvízképét a Nemzeti Galéria is megvásárolta. Tátott szájjal és tágra nyílt szemmel-füllel hallgattuk-néztük, ahogy faluja titkai, amelyek hozzánk, falusi gyerekekhez is közel álltak, színesen a vászonra telepszének. Több képére földim és egyik internátusi felügyelőm, egyik versem hőse és címzettje, a pataki Gyűjtemények igazgatója, Szentimrei Mihály halászi parókiájának falán csodálkoztam rá, de közben vagy három évtized elszuhant velünk, Győri Elek pedig 1962-ben megtért Teremtőjéhez.

A művésztelepen készült első nemzetközi megmérettetésére az akkortájt, 1946-ban szerveződött Tátrai Vonósnégyes. Tátrai Vilmos hegedűművész kamarázásából állt össze a nagy jövő elé néző együttes; a muzsikusok Patakra vonultak el, hogy nyugodtan készülhessenek az európai vonósnégyesek prágai versenyére. A Várkertbe szép időben kiszűrődött muzsikájuk, s amikor úgy érezték, hogy az előadásra szánt művek készek rá, végigjárták a városka alkalmas intézményeit, s minden este más közönségnek adták elő Mozartot, Beethovent, Bartókot és Smetanát. Úgy emlékszem, először a városi művelődési házban hangzott el műsoruk, s ott voltam a teremben. Aztán a Főiskola imatermében, majd a Konviktusban, nálunk a Humánban s az Angolban muzsikáltak. Én mint egy kiskutya kísértem őket minden helyszínre. Palumby tanár úr elengedett, s hallgattam klasszikusainkat. Tátrai a zenében gyakorlatlan ifjak részére apró értelmezéseket is tartott; mélyen elmémbé vésődött Smetana e-moll, 1876-os vonósnégyese, az *Életemből* (Z méha zivota), amelybe a szerző megsüketülésének drámáját is belekomponálta. – A kilencvenes évek elején a Tátrai Vonósnégyes a pozsonyi Óvárosháza tükörtermében hangversenyzett, s az egyik szünetben odébb kellett tolni a nagy hangversenyzongorát. Az első sorban ültem, föl pattantam, s Tátraival kettesben feszültünk neki a nehéz hangszernek. „Tazká práca” (nehéz munka), szólt oda szlovákul abban a hiszemben, hogy szlovák vagyok, mire magyarul válaszoltam, s előadtam neki, hogy jelen voltam Patakon, amikor kamarazenekeara első próbahangversenyeit adta a diákoknak, s hogy helyről helyre kísértem őket. Fölsoroltam, miket játszottak – ő pedig azt, hogy a prágai fesztiválról ők hozták el a pálmát.

Sipos József református lelkész, zongora- és énektanár, két évig osztályfőnököm, internátusi felügyelőm, ének- és természetrajz tanárom volt. Túlélte a szovjet hadifogságot, egyszer

elpanaszolta, hogy hónapokba került, amíg merev ujjával meg tudta szólaltatni a zongorát. Én az óráimat Tóth Károlytól, a Képző zenetanárától vettem, aki az amerikai hadifogságból, német területről elhasználatlan ujjakkal tért haza, egy miskolci rokonommal került a fogolytáborba, ahonnan szabadon kijárhattak, s tanárom, akinek orgonaművész diplomája is volt, a környék minden német templomi hangszerét kipróbálhatta. Siposnak azonban volt egy csodálatos altfurulyája, amelyet egy hortobágyi pásztor faragott ki neki nagy művészettel, s hangszeres köré furulyanegyest szervezett. Keresztapámtól, Szendrey László hejőbábai lelkésztől kaptam ajándékba egy Béres-furulyát, játszottam is rajta, s tagja lettem a Sipos-féle iskolai furulyakvartetnek. Gyakorolgtunk, s pár alkalommal fölléptünk az Imateremben. Sipos tanár úr az ún. Kodály-módszerrel tanította – mint Szabó Ernő is – az iskolai éneket, volt egy hosszú pálcája, annak végébe egy kovácsmester egy lapos, kerek lemezt kalapált ki, vele mutatta tanárunk a zeneterem kottavonalas tábláján a hangokat, mi pedig szolmizálva hol a tábláról, hol kézjeleiről énekeltük őket. Így tanulták meg sokan a lapról olvasást, bár ez nekem, aki zongoráztam, orgonáztam és furulyáztam, szintén jó kiegészítő tanulmány volt. Az 1948-as főiskolai egyházi énekismereti versenyt könnyű volt megnyernem. A verseny második helyezettjével, Darányi Lajos orgonaművésszel, az akkori pataki lelkész-esperes fiával tavaly találkoztam Debrecenben.

Furulyám minden egyéb holmimmal abban a nagy ládában maradt, amelyet Lakatos Feri bácsi szerzett vagy készíttetett nekem Patakra. Benne lapult a téli holmim, ott voltak a könyveim, tankönyveim, kottáim, lent a Humán alagsorában, s ha olykor, évente egyszer-kétszer valamelyik magyarországi rokonomtól élelmiszercsomagot kaptam, ott kellett tárolnom, de csak pár óráig, mert a szabály úgy szólt, hogy minden ajándék elemőzsiát meg kell osztanunk társainkkal. Fájt, nem fájt, nem tehetünk mást. A kiolvasztott avas vaj, avas szalonna, a szájpadrólunkhoz tapadó sárga kukoricakenyér mellé, két-három-négy évvel a háború után igen jól jött volna pár szál házikolbász, hurka, abált szalonna és csirkesült, de mások is vágytak az ilyen ritkaságokra, s tanultuk az önzetlenséget, a közösségi szellemet, amely így a zsigereinkig is leszívargott. – Két évtized is elszelelt, amikor találkoztam a Humán gondnokával, János báccsival. Könyökével a Kazinczy utcai ház kapuját támasztotta, és megismert. „Maga volt az a felvidéki fiúcska, aki 1950 szeptemberében nem tért vissza hozzánk. Hónapokig őriztük a ládját, nem tudtuk, mi történt, aztán jött a nővére, és elszállította.” Nem tudott behívni, mert nagybeteg volt a felesége, de ott, a kapuban jól elbeszélgettünk. Mondta, hogy örök szenvedélye a gyalogtúrázás, járja barátaival a Magas- és Alacsony-Tátrát, és egészséges. Szerettem János bácsit, nagyokat beszélgettünk, mert gyakran fájt a fejem, s egy-egy tanítási napot ki is kellett hagynom emiatt. Feküdtem, ő takarítás közben pár percre leült a szobámban, és kicseréltük eszméinket. – A Patakon maradt láda akaratlan bűnéből télikabát és téli ruha nélkül mentem Dunaszerdahelyre és Komáromba. Akkor jött nálunk divatba a zöld átmeneti vadász-kabát, a Hubertus; olcsó tömegáru volt, néhány telet benne vészelttem át.

Szüleim a front közeledtével a később Patakra települt Pásztoriczky család felvégi házába vitték, s ott befalazták ruhatárunk javát, de odalett, mert valaki jó pontokat akart szerezni az oroszoknál, akik a falat kibontották, s egy teherkocsin minden tartalék holminkat elvitték. Egy UNRRA-küldemény enyhített némileg a nyomorúságunkon, s az egyik zsákba egy csapott vállú, szálkás mintázatú barna télikabát is bekerült, nagyjából az én méreteimre. Ezt vittem Patakra, bár nem szívesen hordtam, mert az én keskeny, aszténiás gyerekvállamon lötyögött és lefele csúszott. A Humánban lakott viszont a valamivel idősebb Arday Laci, aki egy front előli menekülésből tért meg, s hajlékukat, a parókiát távollétükben kifosztották. Lacinak, aki azt hiszem, ingyenesség vagy valami nagyobb kedvezmény fejében, mert több testvére is tanult akkor Patakon, a portás szerepét vitte, ott ült mindig az üvegfal mögött, ott is tanult,

még UNRRA-felöltje sem volt, s ha télen ki akart menni a városba, az enyémet kérte kölcsön. Sportos gyerek volt, később testnevelő tanár lett Budapesten, s rajta jól állt az én csapott vállú télikapátom. 1984-ben egynapos villámlátogatást tettünk feleségemmel a Balatonon, s fürdőnadrágban lángosért és sörért indultam a kioszk felé, amikor valaki a keresztnevemen szólított. Gyakori név az enyémet, s tovább botorkáltam a homokban, de immár a teljes nevémet hallottam a hátam mögül. Odafordultam, s egy fürdőnadrágos, kisportolt férfi mosolygott rám, két oldalán két kisgyerekekkel. „Nem ismered meg?” – kérdezte. „Volt neked a Humánban egy csapott vállú, szálkás mintázatú barna, klassz amerikai télikapátod, s ha kellett, mindig kölcsön adtad nekem. Mintha rám szabták volna. Én vagyok Arday Laci.” Egymás nyakába estünk, s első kérdésem ez volt: „Hogy a fenébe ismertél meg? Közben szakállam nőtt, és egy szálfürdőnadrágban vonulok itt a víz partján.” „Semmit se változtál”, mondta. „Olyan vagy, mint akkor.” Mindjárt meg is látogattuk őket, egy kőhajításnyira laktak Sziklay László professzortól s a Kuny Domokos utcától, ahol anyai nagybátyám és Péter János volt református püspök, Kádár János egykori külügyminisztere élt.

Háború utáni három pataki esztendőm egyik nagy élménye Erzsi néni volt, aki nap mint nap a Rákóczi és a Táncsics utca sarkára állított asztalnál árusította finomságait: zsíroskenyeret, zöldséget, cukorkát, almát, ősszel szőlőt és ki tudja, mi mindent még. Engem leginkább a szőleje vonzott, de pénz híján csak olykor vásárolhattam nála, jórészt messziről vágyakoztam csemegéire. Édes szavú néni volt, valamelyik zempléni félszlovák településről, ha jól emlékszem, pásztor családból származott, s árusítás közben nevelni is próbált bennünket. Amikor a pataki teológiát Rákosiék bezárták, s a hallgatók áttelepültek Debrecenbe, a (görög?) katolikus Erzsi néni egy nagy batyúval fölkereste és megvendégelte őket. A teológus urak testületileg, énekszóval kísérték ki az idős pataki asszonyt a civis város, a kálmínista Róma pályaudvarára, megvették menetjegyét, s a vonat indulásáig a peronon énekeltek neki. 1968 nyarán két gyermekünkkel pataki nővéremnél időztünk, s nem csekély örömmel fedeztem föl Erzsi néni asztalánál, a kézígránátos magyar bronzkatona sarki szobra előtt, mint 18 évvel korábban. Családomat odatereltem, kisfiamat és kislányomat bemutattam neki, s elmondtam, kicsoda ő, és miként emlékszem rá. Erzsi néni mindjárt nevelni kezdte gyermekeimet: „Aztán úri gyereknek lenni, sűrűbe nem menni, a szülőknek mindig szót fogadni!” – sorolta nekik kissé odahajolva, ujját intőleg fölemelve, egy tapasztalt nevelő hanghordozásával. Pincelakása előtt, a Kazinczy és a Szemere utca sarkán azóta is meg-megállok, s magam elé képzelem egykori meseasztalát. Három év alatt még szegényen is elég sok jó hegyaljai szőlőt megettem róla. 1968-as találkozásunk után visszavonatoztunk Pozsonyba, s három nap múlva ránk rontottak Brezsnyev páncélosai.

Egy évig, 1947-48-ban, de talán még 48-49-ben is Dévai Jenő volt az osztályfőnökünk. Ő alapozta meg angolságomat úgy, hogy egy négyéves kényszerszünet után, mivel Dunaszerdahelyen és Révkomáromban az angolul nem foglalkozhattam, az utóbbi helyen franciát tanultunk, egyetemi nyelvtanárnőm, Jean Ruppeldt, aki csak Shakespeare nyelvét beszélte, kiejtésem alapján nem akarta elhinni, hogy nem Oxfordból csöppentem át Pozsonyba. Amíg élek, hálás leszek ezért a drákói szigorú Dévai tanár úrnak. Beugró nyelvtanár koromban az ő mintáját követtem, az angolt direkt módszerrel, C. E. Eckersley könyvéből tanítottam. Apropos drákói szigor. Egy december közepi napon kemény fagy fogta meg a pataki vizeket, a Főiskola előtti árkot is vastag jégpáncél borította. A nagyszünetben kiszaladtunk az utcára, s úgy belefeledeztünk a csúszkálásba (nálunk: sikárkózásba), hogy nem hallottuk a becsöngetést. Hárman-négyen lehettünk odakint, amikor hátunk mögül Dévai tanár úr éles, hápogó hangja ijesztett ránk: „Mit kerestek ti idekint? Már az osztályban kellene ülnötök! Hadd írjam föl a neveteket! Benne lesztek a Fekete Könyvben!” Reméltem, hogy csak ránk akart ijeszteni, vagy elfelejti,

de nem! Valóban beírt bennünket, s félévkor ezért rosszabb magaviseleti jegy járt. Ma is öröm bizonyítványomat, s akkori rémületem és fájdalommat tovább sajog. Pataki tanáraink és nevelőink örök leckéket osztogattak.

Azok a felvidéki magyar diákok, akik a háború utáni kemény időkben, ötvennél is többen Patakon tanultunk, köteteket írhatnánk tele szökési kalandjaink, újabb szóval zöldhatár-sértéseink, illegális átkeléseink emlékeivel. Íme, néhány az enyéimből.

Egyszer, ha jól emlékszem, 1949 júniusában Szombathy Gabival szöktem haza. (Gyermekgyógyász lett, Nyiregyházán és Budapesten, pár évig Afrikában dolgozott, a fővárosi Bethesdából vonult nyugdíjba, s vett egy házat Bodroghalászon.) Gabi édesapja, a sokgyerekes Sándor bácsi, aki Jakab Istvánunkat és a Béres fiúkat betűvetésre tanította, a háború után menekült át Nagyráskárról az anyaországba, s egy legyesbényei vargabetűvel a bodroghalászi iskola élére került. Gabi az osztálytársam volt, s gálszécsi rokonait akarta meglátogatni, azért jött velem az Óhazába. Újhelyből indultunk el késő este, valamikor tíz után, tizenhárom évesen, s tizenegy körül tévedtünk a sötétben II. Rákóczi Ferenc borsi várkastélyának almáskertjébe. A kastély néhány szobáját a csehszlovák határőrség lakta, kutyáik is voltak, s az ebek kis csapata veszett csaholásban tört ki. Mégis sikerült eljutnunk az utcai drótsövényig, holminkat átdobáltuk rajta, fölmásztunk, s átvettük magunkat az árokba. A kerítés tövében derékig érő csalánerdő burjánzott, kései lovasfogat zörgött el az orrunk előtt, s mi ebbe a csípős, hangyasavas zöld gyomtengerbe pottyantunk. Első nyári hetem dühös vakarózással telt el, de az őrég álmodni sem merete volna, hogy két megszorult kamasz éppen az ő laktanyájuk kertjén át, kutyáik orra előtt sértette vérig a zöldhatárt.

Vissza is Gabival szöktem, nagyjából ugyanezen a vonalon, Borsi és Újhely között. Nekivágtunk az éjszakai kalandnak, s már a berecki-újhelyi országot felé botladoztunk az augusztus végi szántásokon, a városka ellenfényében, amikor Berecki felől, balról egy reflektoros gépkocsi közeledett Újhely felé. A kanyargó út az autó erős fényét lépten-nyomon ránk irányította, s a derengésben úgy láttam, hogy nem messze tőlünk egy vagy két emberalak álldogál. Határőrök, gondoltam, s hasra vágódtunk. A város háttérfényeiben tisztán látszott, hogy a két sötét alak nem mozdul, ezért csak feküdtünk, s lélegezni is alig mertünk. Legalább húsz percen át lapultunk így a szántáson, amikor arra jutottam, hogy lesz, ami lesz, mennünk kell tovább. Egyenesen a két sötét figura felé botorkáltunk, s kiderült, hogy nem csehszlovák járőr, hanem egy magas bokor ijesztett ránk. Hamarosan fölléptünk a berecki országutra, s már Magyarországon voltunk.

1949 karácsonyára többen is összeverődünk, s együtt vágunk neki a határnak. Jól emlékszem Szombathy Gyuszira (Sanyira), Béres Pistára és Szombathy Lacira, aki a képzőben tanult. A két Szombathy gyerek csak névben volt rokon. Laci nagyon magasra nőtt, 190 cm körüli fiatalember volt, egy határ közeli felvidéki tanyáról származott, és tanár lett Szepsiben. Gyuszi (később budapesti lelkipásztor) és Pista (később párkányi tanár) a falummal szomszédos Nagyráskán született, s Gyuszi ott és a rokonoknál akart karácsonyolni. Este átcsúsztunk a határon, Laciék tanyáján megszálltunk, de már pirkadat előtt nekivágtunk a légvonalban huszonhét kilométeres gyalogútnak. Korán beköszönt a tél, minden folyó befagyott, s hárman gyűrtük talpunk alá a kilométereket árkon-bokron és a folyók jegén át, kerülve az országotat, nehogy a csendőrök igazoltassanak bennünket. Mindhárman énekkari tagok voltunk, s az egész utat végigénekeltek. Csak a zempléni parókián álltunk meg, Horkay tiszteletes úréknál, akik Gyuszi közeli rokonai voltak, haraptunk valamit, teát ittunk, s mentünk tovább. Estére érkezünk meg Nagyráskára, én a parókián, Kalitzáéknál aludtam, s az ő kölcsön kerékpárjukon, szakadó hóban vágtam neki az utolsó nyolc kilométernek az erdőt átszelő makadámon. „Jesz-

szusom!” – csapta össze a tenyerét nagyanyám, amikor a kerékpárról lefordultam. – „Eleven hőember jött hozzánk biciklin! Hát te hogy kerültél haza, jógyerek?” Tizennegyedik életévemet tapostam.

Többször találkoztunk magyar határőrökkel és fináncokkal, de csak egyszer kísértek be az újhelyi határőr parancsnokhoz, ahol ez az intézmény akkor székel, a klasszicista kúriába, a temető (anyai nagyanyám nyughelye) és Széphalom felé. Éppen egyedül szöktem át Kisújhelyből (Slovenské Nové Mesto) a Ronyván át, s addig szerencsétlenkedtem a fehéredő szélű, olvadó jégpáncél és a magas, csúszós túlsó part miatt, amíg a magyar határőrök a hídfőbe épített bódéból észre nem vettek, s egyikük csak úgy zubbonyban neki nem iramodott, hogy elfogjon. Megállított, magához szólított, s kérdezte, honnan jövök. Mondtam, hogy hazulról, Szlovákiából. Miért sértettem meg a határt, firtatta. Mondtam, pataki diák vagyok, útlevelem nincs, illetve van egy közös határátlépési engedélyünk, de az Somoskőújfalunak és Füleknak szól, s nekem nincs annyi forintom, se koronám, hogy azt az ötszáz kilométeres kerülőt vasúton megtegyem, mi több, ez egy-egy szünet alkalmával oda-vissza összesen ezer kilométer, amikor a falum itt van jóformán a kertek alatt. Szökdösnöm kell, és kész. „Kénytelen vagyok bekísérni”, mondta, s indultunk az őrház felé. Váltottunk pár szót, s megvallotta, hogy sajnálja, ami történt, ő szólna is eresztene, de őszintén szólva tart a bajtársától, aki éppen pihen, de ébren van, és tud rólam. Bent a katona áttelefonált a parancsnokságra, s hallottam, amint a százados utasítja, hogy kíséren be. Köpenyébe bújt, fölszíjazta és fölfegyverezte magát, s halkán beszélgetve a kertek közt elindultunk. A százados átvizsgálta csomagjaimat, ruhaneműt, írószereket, tankönyveket, elemőziát cipeltem magammal egy hátizsákban és két kézitáskámban, mindent ki- és visszapakoltattam, közben megvallottam, hogy ez volt körülbelül a huszadik tiltott határátlépésem, és egyszer sem csíptek nyakon, de – mondtam – nem tehetek mást, mert magyarként magyar iskolába akarok járni, s ez csak így lehetséges. A százados azzal az intellemmel, hogy többé ne találkozzunk, mert leharapja az orromat, útnak eresztett. Közben a kisvonal, amelynek valahol a közeli járásbírótság előtt volt a legközelebbi megállója, elment, s kutyagoltam csomagjaimmal a nagyállomásra. Ültem a hideg január eleji csarnokban egy hutai szlovák nagymamával és két unokájával, amikor jobbról beszaladt egy zubbonyos katona, s kérdezte, engem fogtak-e el délután. Mondtam, hogy igen. „Ne ijedjen meg, fiatalember”, szólított meg, aki akkor, 1950 januárjában még nem voltam tizennégy, de nyurga kamasz lévén, téli ruhámban idősebbnek láttak, „csak átszóltak, hogy nem vették fel magával a jegyzőkönyvet. Átme gyünk ide a vámházba, nálam jó meleg van, fölveszem az adatait, pár kérdésre válaszol, s mindjárt vissza is jöhet. Ne féljen, a pataki vonatot játszva eléri.” Segített cipelni a holmimat, bementünk a jól fűtött bódéba, leültünk, maga elé simította a papírt, s kérdezte, mi a nevem. Mondtam, ki vagyok, mire a férfi az arcomba meredt: „Csak nem a deregnyi tiszteletes úr fia?” De igen, mondtam. „Atyaúristen, én Horthyék alatt a deregnyi határszakaszon szolgáltam, a parókiával szemben volt a laktanyánk. Ismertem az egész családot, azt is hallottam, hogy meghalt az édesanyja.” Igen, mondtam, én is emlékszem a kemény reggeli csuklóikra, édesanyámék az ablakból szánakoztak a szegény meghajszolt katonákon. (A bécsi döntés a magyar-szlovák határt a magyar ajkú Derenyő és a szlovák Buttká között húzta meg, s a határórség két házat bérelt a falumban, az egyiket szemben a parókiával.) „Hogy vannak ott a Felvidéken? Ugye, nagyon nehéz ott magyarnak lenni? Hogy van Lakatos Imre bácsi, hogy vannak Molnárék, Bajuszék, Korka Mudiék, Varga Lakatosék, hogy van Mariska, Erzsike, Jolánka?” – s végigkérdezte a fél falut. Aztán észbe kapott, gyorsan megírta a jegyzőkönyvet, s pár perccel a vonat indulása előtt kiségitett a peronra. Földadta csomagjaimat, várt, amíg a szerelvény neki nem lódult, tisztegett, s indultam Sárospatak felé. Másnap kezdtük utolsó pataki félévemet. – Olyan nehéz volt ez, de olyan sajtósan gyönyörű!

Ehhez az élménykörhöz tartozik egynapos raboskodásom a nagymihályi (Michalovce) járás-bíróság fogdájában. 1948 nyarán nővérem is hazaszökött Bodroghalászról, s egy kora regeli órán két szlovák csendőr jelent meg parókiánkon. Én még ágyban voltam, Édesapám jött be, hogy fölkeltsen, mivel a csendőrök, akiknek bevonulását a nyitott ablakon át láttam, értünk, a két gyermekért jöttek. Valaki a faluból tiltott határátlépésért följelentett bennünket. Visznek a szomszédos Buttká (Budkovce) csendőr őrseré, és tovább, Nagymihályba, mondták. Felöltöttem, vittem, ami a fogdába kell, s díszkísérettel indultunk az állomás felé, elől mi ketten, mögöttünk vagy húsz méterre, hogy ne legyen olyan feltűnő, a két szlovák fegyveres férfiú. Nővérem, aki akkor már húsz éves volt, s teljes büntetőjogi felelősséget cipelt, szemben az én tizenkét felelőtlen esztendőmmel, keservesen sírt és remegett. Buttkán tüzetesen kikérdeztek minket, az egyik csendőr tudott magyarul, amolyan közvetett kémkedésről volt szó, egy sokoldalú kérdőívől faggatózott, hogy milyenek a magyar utak, vasutak, milyen a közellátás, a hangulat és így tovább, s arra tisztán és már-már hősíleg emlékszem, hogy diák és bennlakó voltomra hivatkozva minden ilyen kérdésükre azt feleltem, hogy nem tudom. Nem is tudtam, hisz az ország egyetlen Zemplén megyei csücskét ismertem, azt is csak úgyahogy, és egy-két szabolcsi települést, amikor a közeli Monokra és – egyszer – Nyíregyházára utaztam, oda kisvonaton, Balsánál a felrobbantott híd miatt ladikon, majd ismét kisvonaton és vissza. (Ismertem még Gyulaházát és Szabolcsbákát, mert 1945 nyarán deportáltatásunk elől két hónapra ottani rokonainkhoz menekültünk, de valóban ez minden.) Újfént vonatra szálltunk, s utaztunk tovább Nagymihályba. Ott a fogda parancsnoka, egy erős, magyarul is tudó férfi egy alagsori cellába zárt bennünket, össze egy mosdatlan, sokszoknyás szlovák cigány asszonnyal, aki miatt nővérem teljesen összeomlott, és sírva kezdte püfölni a cella ajtaját. A parancsnok az asszonyt elvitte, s ketten maradtunk. Akkor tudtam meg, milyen a pricc, a cella, a rács, a kémeleőlyuk – meg a guggolós balkáni wc. Éva sírt és sírt, akkor ő már tanított, s nem tudta, mi lesz velünk, kiállhat-e a kicsik elé a kesznyéteni iskolában, vagy egy-két hónapig ülnie kell. A parancsnok felesége főzött, az ő konyhájukban fogyasztottuk el az ebédet, s amikor az asszony a férj tolmácsolásával megtudta, miért kerültünk rács mögé, Évával ő is sírva fakadt. A cella fala tele volt firkálva magyar mondatokkal: „Itt ültem három hetet tiltott határátlépésért” – és így tovább, több változatban. Na, jól nézünk ki, gondoltuk, s Éva csak sírt meg sírt. Délután a parancsnok értünk jött, s fölvezetett a földszinti folyosóra. Ott már Édesapám várt ránk, s csak annyit súgott, hogy figyeljem a bírót, aki igeneket és nemeket fog tőlem kérdezni, s az igenre csak igennel, a nemre nemmel válaszoljak. Semmit sem értettem az egészből, de tettem, amire utasított, s amit a magyarul beszélő bíró szuggerrált. Azt kellett vallanom, hogy május 9. előtt szöktem át utoljára, s ezt egy tanúként becitált szomszédunk is bizonyította mondván, hogy pár nappal korábban, május legelején játszottam a kisfiával az udvarukban. Ezt végképp nem bírtam fölérni ésszel, mert tudtam, hogy a család gyermektelen, a túlsó soron, a közelünkben laktak, s az egész falut jól ismertem. „Igen?” – kérdezte bólintva és hunyorítva a bíró, s én mit sem érve az egészből igeneltem. Volt még a magasabb erkölcsi elvek szerint igazságtevő szlovák bíró bácsinak (tizenkét éves múltam!) egypár általa eldöntött eldöntendő kérdése, majd fölmentett, és elbocsátott bennünket. Elértük az utolsó vonatot, s az éjszakát már otthon aludtuk át. Kiderült, hogy Édesapám fölhívta régi jó barátját, a szepességi gyökérzetű Mertens Alfréd ügyvédet, a református egyházmegye gondnokát, aki szölt nagymihályi bíró barátjának, s ügyünket Klement Gottwald köztársasági elnök május 9-i amnesztiájára hangolták. (A kommunista Gottwald csak pár hónapja, februárban vette át a főhatalmat puccsal Eduard Beneš-től.) Ezért kellett azt füllenünk, hogy május első napjaiban szöktünk haza, holott akkor még Patakon tanyáztam, s ennek bizonyítására fogott el Édesapám a nagymihályi főutcán egy szomszédot, akinek bírói felhatalmazással azt

kellett lóditania, hogy van egy hasonló korú kislány, aki a pajtásom, s a mondott időben velem játszott. Jutalma az lett a Mindenhatótól, hogy hamarosan gyermekük született, egy kislány, aki a keresztségben a László nevet kapta. Nővérem nem mert többé hazaszöknöni Deregyőre, ha szüksége volt valamire, én szállítottam neki a zöld határon át.

Ez a szökésünk, amely miatt letartóztattak és törvény elé tereltek minket, valójában úgy esett, hogy Édesapám az első tanév végén átcúsúzott értem a határon. (Nővérem másként jött haza.) 1947 augusztus végén ő vitt át, de a legapróbb idegesség is a gyomrára ment, ezt az első háborúból hozta magával, s nem mert sűrűn ilyen határsértő kalandokba merülni. Átsegítésünkre az újhelyi Várhegy alatt élt Lakatos Ferenc vállalkozott. Az ő élete egy törőlmetszett huszadik századi magyar kalandregény. Deregyőről telepítették vagy menekültek, már nem tudom, miként esett a dolog, Magyarországra, de csak ők a két gyerekkel, a szülők (nagyszülők) nélkül. A család először Patakon húzta meg magát, kezdetben a gyakran fotózott Bodrog-parti, Attila utcai barokk polgárházban laktak, ez műemlék, s néhányszor meg is szálltam náluk. A Kossuth Lajos utcai vas- és edényboltot működtették a Nagykaposról kitelepített Kárpáti Jánossal, osztálytársam, Gyuri édesapjával, aztán szert tett az újhelyi Várhegy alatti házra és a hozzá tartozó szőlőre, de leginkább csempészetből tartotta el családját. Nagyobbik fia, Feri is pataki diák volt, mint öccse, Laci. Édesapámmal délelőtt a kisvasúton átmentünk Lakatosékhoz, a vonat a házuk előtt állt meg, Mariska néni ebéddel kínált, aztán Feri bácsi meghívott bennünket Újhelybe egy idős asszonyhoz, aki állítólag a legjobb hegyaljai borokat érlelte háza pincéjében. „Itt van falum papja a fiával”, mutatott be minket a néninek, „hozzon föl egy kancsóval a legjobb aszújából, hadd vendégeljem meg a tiszteletes urat.” Jött a bor, jöttek a kétdecis poharak, élelem is lekoppant egy, s a néni azt is teletöltötte. Akkor még nem ismertem a tokaji aszú természetét, sűrű volt, mint a méz, meg édes, azzal az utánozhatatlan hegyaljai zamatával, s lévén, hogy szomjas is voltam, mert meleg volt, egy hajtásra magamévá tettem a hűvös, mélyarany színű fejedelmi fenséget. Hajtogattam volna még boldogan, mert olyan volt, mint egy különleges zamatú gyümölcszörp, de amikor Édesapám, aki háttal ült a faliórának, megkért, olvasnám le róla, mennyi az idő, megdöbbenésemre nem egy, hanem két óraszerkezetet láttam tiktakolni a konyha falán. A nagyok ültek, beszélgettek, én tikkadtan és üdvözülten vigyorogtam az asztalnál, amíg Feri bácsi azt nem mondta, hogy indulhatunk. Június végi délután volt, a környék meleg korányári napban sütkezett, s mi elindultunk az alsóberecki úton, majd odakint balra, egy mezei ösvényen a szántóföldek közé. A mező újhelyi gazdákkal nyüzsgött, Feri bácsit mindenki ismerte, ferikémezte, messziről is ráköszöntek, s kérdezték, mi járatban vagyunk. „Viszem a falum papját meg a fiacskáját Borsiba”, kiáltotta vissza világos nappal, a zöld határ kellős közepén szárazföldi révkalauzunk. Volt még bennem valami az aszú könnyű, szelíd bódulatából, amely egészen Borsiig kitartott, boldog és könnyű voltam. A Ronyva patakából Újhely délkeleti szélén egy csatorna szakad ki, ez Borsi alatt a Bodrogba szivárog, torkolatánál fut az országhatár legszigorúbban szemmel tartott, határkövekkel kicövekelte vonala. Állt ott egy terebélyes fa, Feri bácsi felküldött a koronájába, hogy figyeljem a töltésen álló cseh szlovák őrbódét; ha a két katona a házikó ajtaját bezárja, és Kisújhely felé indul, mert így bonyolítják le az őrségváltást, szóljak le neki, másszak le magam is, és beveszszük Rákóczi Borsiját. Így lőn: fölmásztam, a két katona csakhamar kijött, ajtót zárt, elindult, leszóltam és lekecmeregtem, s pár perc múlva, egy ideig a Bodrog-töltés takarásában meg a mederben, a borsi kertek alatt jártunk. Ott a Borkesz család vett minket védőszárnyai alá, este pedig két átszállással hazavonatoztunk. Borkeszéktől egyébként több alkalommal indultunk Újhely felé, mert kertjük az országhatárra nyílt, s a háborút követő felvidéki magyar jog- és vagyonfosztottság éveiben ők is, mint az egész határmenti nép leginkább csempészetből éltek. 1948 nyarán, még letartóztatásunk előtt nagyanyámmal Magyarországra szöktünk, hogy

nővéremet első állomáshelyéről, Kesznyétenről Bodroghalászra költöztessük. Nagyanyám túl volt már a hatvanon, madárcsontú, madártestű nénike volt, s nem akarván semmit kockáztatni, Borkeszékra bíztuk magunkat. Aznap éjjel éppen indult egy többtagú csempészcsapat odaát, három-négy szálfá termetű, szélesvállú férfi és egy asszony. A férfiak két-két kisebb nyomdai rotációs papírhengert szíjaztak a mellükre és a hátukra, két kezükben pedig egy-egy táskát cipeltek, az asszony hátzísákat és táskákat vitt. Az én markomba is nyomtak valami csomagot, s éjjel nekivágtunk a kalandos útnak. A Bodrog mentén, a víz és a töltés közt, olykor a part takarásában vonultunk délnek, s immár a magyar oldalon az újhelyi fények irányába fordulva az árterület száraz zombékosán csetlettünk-botlottunk nyugatnak, majd ismét délnek, keletnek és újra délnek az alsóberecki ártéri erdő, egy fácános felé. Egész éjjel kutyagoltunk, én csak rejtett tartalékaimból pumpálva erőmet vonszoltam magam, álmos voltam, szándálom nem támasztotta lábfejemet, bokám meg-megbicsaklott, a sötét zombékokon hol a jobb, hol a bal belső bokámat rúgtam meg, s amikor a csempészek megmutatták, hogy arra van a Várhegy, ott laknak Lakatosék, és magunkra hagytak bennünket, mi pedig tovább botladozva elértük őket, mindkét bokámból vér szivárgott. Mariska néni hideg vízben kiáztatta, fertőtlenítette, sebemet bekötözte, és ágyba bújtatott. Hernádnémetibe utaztunk, ott tanított nagyanyám húga, nővéremet egy trópusi felhőszakadásban áthoztuk Bodroghalászra, és hazaszóktunk. Csempészárú voltam, de a borsiak cinkosaként magam is csempész lettem.

Lakatos Lacival egy karácsonyi szünet után szöktem vissza Kisújhelyből, a kis, felvidéki vasutas teleptől délre zörgő téli kukoricáson át az alsóberecki országút újhelyi vasúti átjárója felé. Sűrű ködben kutyagoltunk, de jól ismertük a terepet, nem is volt bajunk az átkeléssel, csak a rámpa előtt hőköltünk vissza, mert az erős villanyfényben láttuk, hogy a sorompót lebocsátották, s az átjárónál egy szuronyos puskás katona silbakol. Ő a fényből nem láthatott minket, a köd is takart, s olyan közel tudtunk lopózni, hogy Laci, aki pár évvel idősebb volt nálam, ráismert. „Ne félj”, súgta, „nemrég együtt ittunk egy újhelyi kocsmában. A nevét is tudom.” A többi ment, mint a karikacsapás. Kiváltunk a ködből, a fiú megálljt parancsolt, de Laci a nevén szólította. „Ejnye, hát nem ismered meg? Én vagyok Lakatos Laci.” „Hát te mi a rossebet keresel itt?” – kérdezte az őr. „Jövök haza hazulról, odaátról. Az öregekkel ünepeltem.” „Hát a fiú kicsoda?” „A papunk fia. Patakon tanul, én segítem át a határon.” „Hogy karácsonyoltál?” „Jól”, mondta Laci, „lányok is, pajtások is voltak, szilveszteri bál is volt.” „Na, menjetek, de ha valaki megállítana, mi nem találkoztunk. Világos?” „Ne félj”, mondta Laci, s húztuk a csíkot föl, végig a Berecki utcán. Köd volt, és senkivel sem találkoztunk. – Lacira 1956 után kötél várt volna; jó ösztönrel hajóztak át az Államokba.

Egy nyáron történt, hogy nagyanyámmal és megint Szombathy Gabival mentünk Kisújhelynél Magyarországra. Nagyanyám a testvéreit szerette volna látni, mind a heten odaát éltek, csak ő maga ragadt nálunk Deregnyőn. Gabi a rokonainál időzött, de nálunk is megállt. Eljött a vasárnapi istentiszteletre, amelynek orgonistája voltam, s utunkat szépen összehangoltuk. Minden kisújhelyi szökésünk azonos koreográfia szerint zajlott le. Kiszálltunk a vonatból, az utasokkal az állomásépülethez vonultunk, de van mellette balra a gyalogos átkelő, a Ronyva-híd felé egy parkosított sétány, padokkal, ott megállapodtunk, s mintegy a dolgainkat rendezni, tollászkodni letelepedtünk. Így zajlott ez most is, Gabi pedig vagy tíz perc múlva, amikor a környék teljesen kiürült, a vasutasok is eltűntek, elsőnek futott le a Ronyvához. Leszaladt a partra, ez nem volt több ötven méternél, cipőjét-zokniját lerántotta, átgázolt a három-négy méter széles patakon, s már Magyarországon öltözködött. Úgy volt, hogy szétnéz a kertben, ahol föl kellett sietnünk, s ahol később elfogtak, hogy elérjük a vízzel párhuzamos Köztársaság útját, ha pedig a levegő tiszta, visszatér, és int nekünk. Ez az óvatosság Nagyanyámnak szólt, aki nagyon nem szerette volna, ha fennakad a magyar, vagy ami még rosszabb, a szlovák határország hálóján,

hisz nem is tudott szlovákuł. Vártunk, majd megjelent a magyar parton egy fiatalember, aki két karját a feje fölé emelve integető mozdulatokat tett. Mehetünk, mondtam, Gabi vár odaát, és lesiettünk a vízhez. Cipőnket, zokninkat lerántottuk, átgázoltunk a Ronyván, s fölkapaszkodtunk a magas túlsó partra. Akkor láttam csak, hogy a fiatalember nem Gabi, hanem egy idegen újhelyi legényke, aki nem is integetett, hanem fésülködött, frissen mosott haját szárítgatta a délutáni napfényben. Elképedve nézett ránk, odaköszöntünk, és sietve, a mindkét végén nyitott kerten át elhagytuk a zord partvidéket. Azalatt Gabi elcsúszta a legközelebbi kisvonatot, s még délután Halászra ért. Mi az utolsó, esti járáttal értük őt utol.

Egy nyári szünet végén, fogalmam sincs, melyik évben, csak az élményt raktároztam el, szintén Kisújhelyből kellett elindulnom. Állt egy, ha jól emlékszem, háromszintes vasutasház az átkelőhíd közelében, ahol egy özvegy vasutasné lakott, Kohutnének hívták. Anyai nagyszüleim a múlt század első évtizedében újhelyi lakosok voltak, édesanyám és két testvére ott született, s nincs kizárva, hogy az asszonyt – a nénit – még azokból az időköl ismerték. Nővéremet többször átcsúsztatta a Ronyván, s nekünk is támaszunk volt néhányszor. Estefelé bekopogtam hozzá, vacsorával kínált, beszélgettünk, s amikor a sötét teljesen beállt, kiment a ház elé. Szétnézett, egy vödörrel a vízhez sétált, s látva, hogy senki sincs ott, visszajött, és szólt, hogy indulhatok. Elköszöntem, lehúzódtam a patakágyba, alig pár méterre voltam a túlpárti magyar őrháztól, láttam a bódé kivilágított mennyezetét, de ők onnan a sötétbe ha akartak sem láthattak volna. A víznél lehúztam a lábbelimet, s gázolni kezdtem. Hirtelen erős, metsző-perzselő csípést éreztem a talpamon: a part menti első újhelyi ház lakói a Ronyvát szeméttelapnek használták, s üvegcserépet is szórtak a mederbe. Sántítva, fél lábon ugrálva mentem föl az udvaron, szerencsémre a család nem tartott kutyát, bekopogtam, nyílt az ajtó, mondtam, ki vagyok, és mit keresek itt, s mutattam vérző lábamat. A háziak betámogattak, lavort, hideg vizet hoztak, sebemet ellátták, cipőt húztam rá, a ház ura egy darabon fölkiért a Rákóczi utcán, ahol már biztonságban voltam. Lábsebem iskolaorvosunk, Idrányi doktor bácsi – osztálytársam, Judit édesapja – közreműködésével gyorsan begyógyult. Jobb talpam sérült meg, s nagy öröömre pár hétig nem kellett tornáznom.

Egyszer egy nagy csapat verődött össze a környék, Nagyráska, Vaján, Nagykapos, Deregyő és a határmenti tanyák, az egykori partikulák pataki diákjaiból. Augusztus derekán átgyalogoltam Nagyráskára, fölkerestem a két Béres fiút, Pistát és Sanyit, s megkérdeztem, mikor és merre indulunk, hol gyülekezünk, és ki akar még velünk tartani. A falu szélén Jakab Pista jött szembe feltűrt pantallóban, kaszásan és mezítláb a fivérével. Kaszálni indultak a Laborc partjára. Ő már végzős nagydiák volt, mondta, hogy nem tart velünk, szólóban indul. A csapat Borsiból, Borkeszéktől korán reggel vágott neki a határnak, egyenesen Újhely felé. Az éjszakát a társaság a Borkesz családnál, székeken, padokon vészelte át, hajnalban kaptuk a jelzést, hogy tiszta a levegő, a szlovák határőrök elvonultak, s indulhatunk. Végigvonultunk a kerti kukoricáson, kiléptünk a nyílt mezőre, az árvédelmi töltés felé, amelynek koronáján a cseh-szlovák őrház állt. Egy pillanatig el is időztünk előtte, a képzős Szombathy Laci jól megverte kulcsra zárt ajtaját, s vígan mentünk tovább Újhelynek. A távolság a mezőn át légvonalban kb. 3 kilométer, s nem kellett sietnünk. Láttuk a berecki utat, nagy volt rajta a kora reggeli forgalom, lovasszekerek húztak a város felé, gondolom, a piacra igyekeztek, s vidáman, dudorászva, nyári élményeinket mesélve értük el az országutat. Éppen egy zsákokkal rakott szekér húzott el az orrunk előtt, amikor az árkon átmásztunk, s a szekér mögöl nagy meghökkenésünkre két kerékpáros magyar finác fordult elénk. Láttak minket az országútról, nyeregből szálltak, s a szekér fedezésében kutyagoltak tovább, tolvá kerékpárjukat, hogy majd jó fogást csinálnak. „Honnan, honnan, fiatal emberek?” – kérdezték. „Szlovákiából”, mondta Szombathy Laci. „Feketén?” – firtatta az egyik finác. „Feketén”, felelte a rendkívül nyurga képzős fiú, akit Hosszú-

nak becéztünk, „de a zsebkendőm fehér”, s előhúzta nadrágzsebéből, meg is lengette, mint egy békezászlót, gondosan mosott-vasalt fehér zsebkendőjét. „Kifélék maguk?” – kérdezte a finánc. „Pataki diákok vagyunk, és kezdődik az új tanév” – mondta valamelyik nagyobb kamasz peregrinusunk. „Na, menjenek, fiúk, de ha valaki megállítja magukat, mi nem találkoztunk.” Megköszöntük jóságukat, a lovasfogatok közé vegyültünk, s bekutyagoltunk Újhelybe. A magyar határőrök és fináncok ismerték helyzetünket, tudtak a gondjainkról, s nem mondták, de ha lehetett, segítettek bennünket.

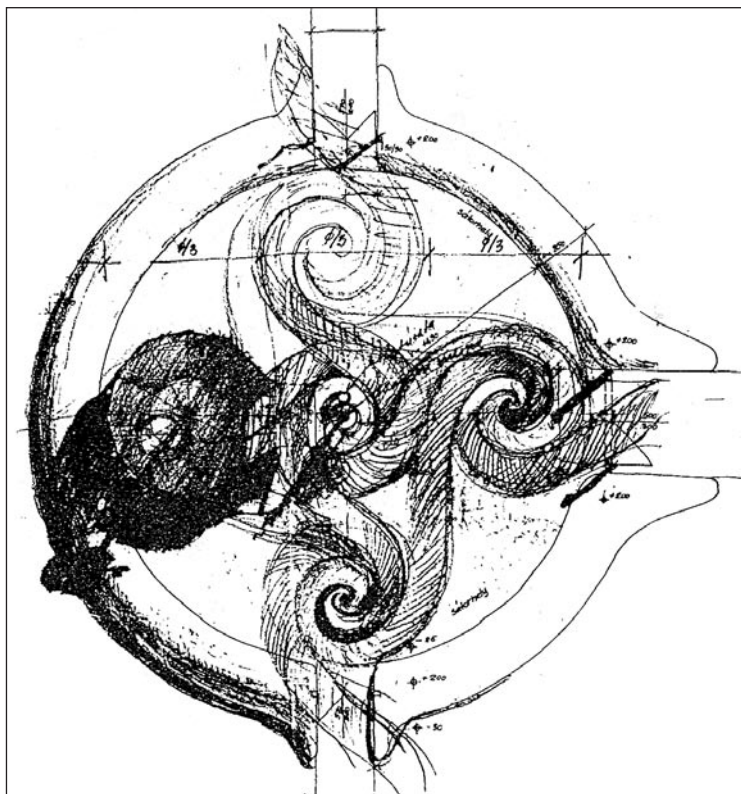
Utolsó szökésem 1950 nyarán, július legvégén zajlott le. Huszonhét fekete átlépéssel kezdett betelni a pohár, nem tudtuk, meddig tart ez a féltörvényes tanügyi helyzetünk, hogy egy elcsatolt hatszázezres magyar tömegnek nincs a szülőföldjén anyanyelvű közoktatása, s tavasszal kérvényeztem, hogy közös átkeléseimre immár ne Somoskőújfalut, hanem a közelebbi Hidasnémetit jelöljék ki. Választ nem kaptam, de jóhiszemű ember vagyok, s feltételeztem, hogy kérésemnek a két ország hivatalai eleget tesznek. A szokásos értesítést azonban, hogy a határt ekkor és ekkor itt és itt átléphetjük, egyik pataki diáktársam sem kapta meg, hát vár-nunk kellett. Napokig, majd hetekig várakoztunk. A fiúk a Kisinternátusban tömörültek, ez most zeneiskola, az akkori Száz Farkas-cukrászda nélkül, kosztot a Konviktus adott nekik, én pedig nővéremnél, Bodroghalászon vertem tanyát. Egész nap tengtünk-lengtünk, ténferegünk a városban, kirándultunk, ott volt a Bodrog, az Iskolakert, a Várkert a Várral, a sok völgy és erdő, a Tengerszem, és lestük a napi postát. Néhányan elunták a dolgot, és hazaszöktek, de a zöm próbálta tisztelni a bennünket nem tisztelő törvényt, helyben maradt, és várt. Nem akartam a napot lopni, valami nyári kereset után néztem volna, és osztálytársammal, a nagykövesdi (felvidéki) Szerdi Simonnal (Simivel) Sajóecsegre utaztunk, ahol tudunkkal az akkor épülő vegyipari kombináthoz (ez volt az építkezés állítólagos tárgya) segédmunkásokat kerestek. Beálltunk a jelentkezők hosszú libasorába, de életkorunk és idegen honosságunk miatt elküldtek bennünket. Kevéske pénzünk ráment a vonatra, s visszafelé már potyáznunk kellett. Miskolcig egy teherautó rakfelületén utaztunk. Egy éjjel sógoromat, aki sátoraljaújhelyi büntetőbíró volt, éjszakai tűzörségében helyettesíttem: a bodroghalászi dombon, a vasút fölött heverészttem egy idős falubéli emberrel egy pokrócon, üztük a szúnyogokat, és hajnalig beszélgettünk. Naponta betértem Szombathyékhoz az öt gyermek közé hatodiknak, de jött halászi osztálytársunk, Nádaskay Gabi, jöttek a Béres fiúk, akiket Ráskán Sándor bácsi oktatott a betűkre, a számokra és egyebekre, s ott kaptuk az otthon melegét, az együttérző jó szót és a zsíroskenyeret. Gabival naponta bebicikliztünk a városba, mehettünk a kukoricaföldek közt vagy az országúton, ma már a két település össze is épült, meglátogattuk barátainkat, este pedig végigbámészkodtuk egy mutatványos vándortrupp zenés előadását; a neoreneszánsz pártázatú posta és a szemben levő ház közé, a Szabadság téren kötelek feszítettek ki, s egy ifjú hölgy azon sétálgatott ide-oda, míg egy harsányra hangosított lemez azt játszotta, hogy *Szénát hordanak a szekerek, szekerek*, és azt, hogy *Hegyek-völgyek között zakatol a vonat...* Végignéztük a mutatványt, fölpattantunk a kerékpárunkra, s hazahajtottunk. Lassan a július is elmenőben volt, szerettünk volna végre hazatérni, de törvényes úton, amelyet még ki sem próbálhattam, ezért ismét Szerdi Simivel léptem szövetségre, aki abban az évben padtársam is volt, hogy elutazunk Hidasnémetibe, s megkérdezzük az őrsparancsnokot, nem érkezett-e még meg a névsor, mert akkor biztosan átengednek minket. Meg is jelentünk a határon, Miskolcon át, de a lista még nem futott be. Mondták, várjunk egy-két napot, addig biztosan meghozza a posta, amire úgy áhítózunk. A magyar határőrök sem értették, miért tartanak bennünket hetek óta az országban. A tornyosi átkelőről átmentünk Hidasba, s az állomás felé vettük az irányt. Kegyetlenül megéheztünk, pénzünk szinte semmi sem maradt, ezért Simi fölmászott egy útmenti cseresznyefára, egyedül, hogy én odalent örködjem, s dobálta nekem is az édes,

piros, duzzadt gyümölcszemeket. Láttam, hogy egy kerékpáros férfi közeleg a falu felől, de ügyet se vetett ránk, csak az utat nézte, értelmetlenül, gondolataiba süppedve pedálozott az állomás felé, ezért Simit nem is figyelmeztettem – de amikor a kerékpáros úr már elhajtott mellettünk, hirtelen visszakanyarodott, s rám reccsintett: „Mit keresnek maguk itt? Maguké ez a cseresznyefa?” Mondtuk, hogy nem. „Kifélék maguk? Csavargók?” Elmagyaráztuk, kik voltunk, igazoltuk is magunkat ún. fehér igazolványunkkal, s hogy szeretnénk végre hazamenni, de nem lehet, és ránk tört az éhség, és nincs pénzünk, de még itt kell néhány napig rostokolnunk, és így tovább. Kiderült, hogy a zord férfiú Hidasnémeti tanácselnöke, s elkísért bennünket két módos gazda portájára, hogy ingyen szállást és kosztot adjanak nekünk. Az én gazdám nem volt otthon, ha jól emlékszem, még hadifogságban senyedett, csak a ház asszonya vett pártfogásába, s amikor bemutatkoztam, első kérdése az volt, hogy rokona vagyok-e az abaújszínei Koncsoloknak. Mondtam, hogy Pista bácsi a nagybátyám, Mária néni a nagynéném és keresztanyám, Endre, Pista, Iluska az unokatestvéreim. (Abaújszína és Hidasnémet távolsága 6-7 km, csak a határ és a kis Kenyhec ékelődött közéjük; Kenyhec már össze is épült Színával.) Nos, az osztályharcos tanácselnök az Úr akaratából egyenesen a rokonságom barátaira bízott. Kiörvendeztük magunkat, volt jó szó, részvét, volt koszt és szállás, csak ültem a konyhában, ettem-ittam és beszélgettünk, amikor pedig Simi pár óra múlva bekopogott, és elpanaszolta, hogy az ő szállásadói ellenségesen bánnak vele, háziasszonyom őt is befogadta. Két-három napot és éjszakát morzsolunk le ott, mindig kísértünk a határra, eredménytelenül. Eközben a hidasnémeti vasutasokkal is összelekedtünk, tudták és szánták a sorsunkat, rokonaik is éltek a Felvidéken, az állomás fölötti Kavicsos-domb és Keserű-völgy alacsony, erdős gerincén túl terül el a felvidéki Perény, Hím és Édesapám első szolgálati helye, Felsőlánc, s följánlották, hogy ha vissza akarunk utazni Patakra, fölraknak egy teherszerelvényre, amellyel ingyen vonatozhatunk. Ehhez viszont az állomáson kell töltenünk az éjszakát, mert a szerelvény nagyon korán indul. Kinyitották nekünk a vámhivatal szobáját, ahol egy hosszú asztal és egy pad simult egymás mellé, s rajtuk nyúltunk végig. Este még ücsörögtünk a peronon, néztük a Kavicsos-domb oldalában dolgozó, reflektoros traktort, s latolgattuk, neki-vágjunk-e a határnak feketén. Nem ismertük a terepet, a legális átkelés gondolatába is beleéltük már magunkat, s inkább fölhevítettünk a padra és az asztalra. Takarónk nem volt, fáztunk. Hajnalban egy vasutas fölébresztett és fölsegített minket a tehervonatra, s kora délelőtt némi miskolci és szerencsi tolatások árán Patakra érkeztünk. A többiek még mindig vároztak. Egy-két nap múlva sógoroméék, az Ablonczy testvérek vasárnapi találkozókat szerveztek Bodroghalászra, ott volt nővérük a családjával, jelen volt Berci bátyám, a testnevelő tanár, akit három évig én láttam el felvidéki tornaruhával, cipővel, és ott volt Gyuri bácsi, a latin-görög szakos tanár öt éves kislányával, Lacikával. A társaság szalonnát sütött, késő délután pedig Gyuri bácsival és Lacival kajakba ültünk, s a karcsú hajócskát föl húztuk a sekély Bodrogon Patakra. Ablonczyék Kossuth utcai udvarában átvettem sógorom kerékpárját, elbúcsúztam Gyuri bácsiéktól, s Bodroghalászra bicikliztem. Aludtam egyet, másnap délután elbúcsúztam nővéreméktől, fogtam a nyári holmimat, átmentem Újhelybe. Ott is megnéztem az időközben áthurcolkodott kötéláncos trupp mutatványait, ott a kötél a Rákóczi utca felső torkolatában volt kifeszítve, meghallgattam, mit hordanak a szekerek, szekerek, és merre zakatol a vonat, leereszkedtem a Ronyvához, lerúgtam cipőmet-zoknimat, átgázoltam a sekély, kavicsmedrű patakon, s már Szlovákiában voltam. Még aznap éjjel megérkeztem Dereglyőre, és Édesapám azzal fogadott, hogy szeptembertől kezdik megnyitni a felvidéki magyar iskolákat, úgy hírlík, hogy Révkomáromban gimnáziumunk is lesz, s ha úgy gondolom, nem kell többé az országhatáron át bujdokolnom. Patakon is maradhatok, de hogy ott léteimet törvényesítsük, engem nagybátyámnak, megboldogult Édesanyám budapesti bátyjának örökbe kellene fogad-

nia. Vállalom-e a dolgot ilyen áron? Mondtam, szó sem lehet róla, s bár fáj, hogy nem lehetek többé pataki diák, inkább a révkomáromi gimnáziumot választom. Igaz, hogy az négy-öt száz kilométer, de az utazás csak némi törődéssel, nem pedig gyomorkaparó izgalmaival, fegyverek közt való bujdosással és a börtön fenyegetésével jár. Simon barátom még Patakra érkezésünk estéjén hazaszökött, neki Pácín és Nagykövesd között kellett átgázolnia a Berecki-főcsatornán, s már otthon is volt – pár héttel később pedig meghozta a posta Ablonczy György tanár úr gyászjelentését. Egy elhanyagolt és elfakadt vakbélgyulladás döntötte sírba mindenki gyászára és döbbenetére.

Így ért véget három pataki diákévem. Két hónappal múltam tizennégy, de tapasztalásban már rég felnőttem, egyesek szerint koravén kamasz lettem.

(Szerkesztőségünk megköszöni Koncsol László felvidéki magyar írónak, hogy pataki diákéveit felelevenítő, történeti értékű krónikáját lapunk rendelkezésére bocsátotta.)

Tokaj, közösségi ház terve, 1979.